

Magyar nyelv és irodalom

Hőstípusok epikai és drámai alkotásokban II. rész

Hősök – szereplők – típusok – egyéni jellemzők – értékrendek –
a XIX. század közepétől a XX. század végéig

Készítette: Sikó Olga-Anna
Marosvásárhely, 2020

A tragikus hős

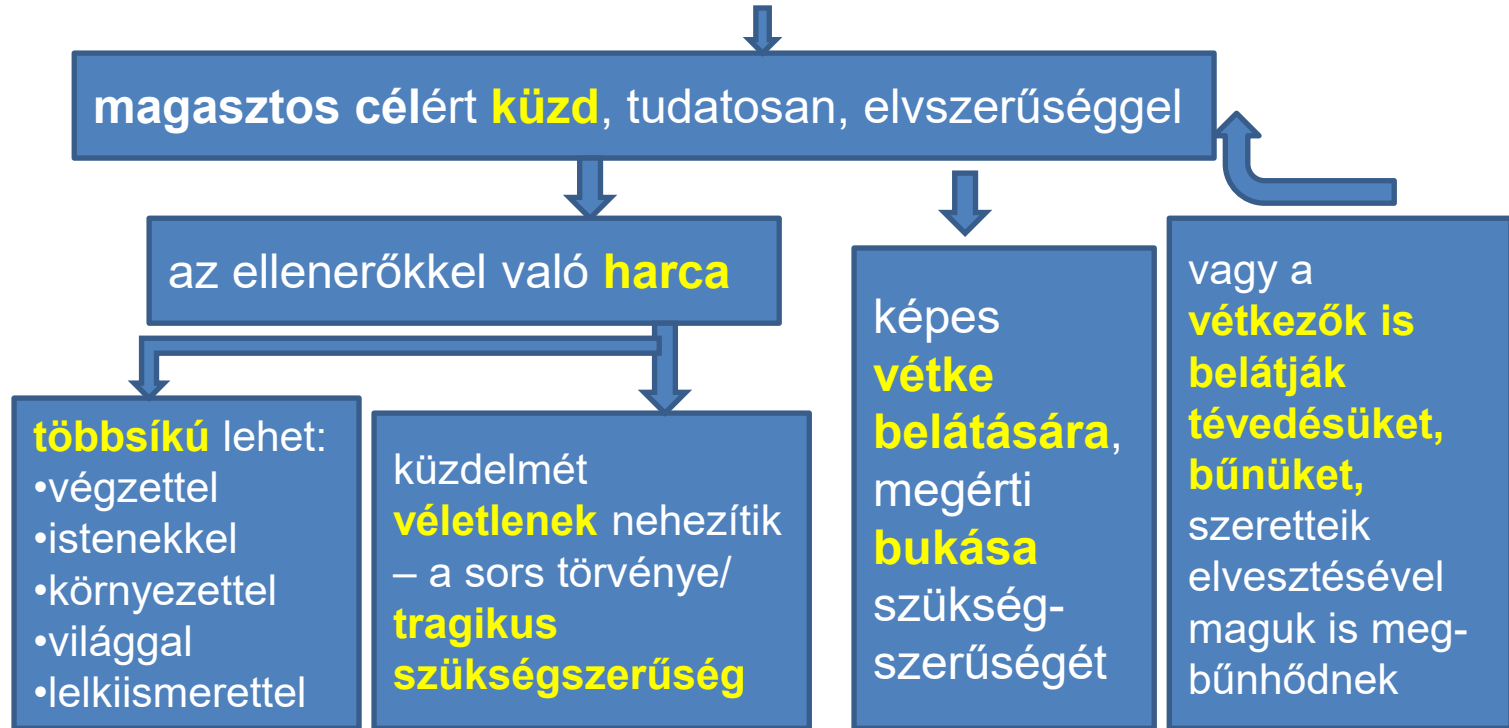
- rendkívüli, átlagon felüli jellem
 - pozitív erkölcsi értékeket képvisel
- DE nem tökéletes:

tragikus vétség:

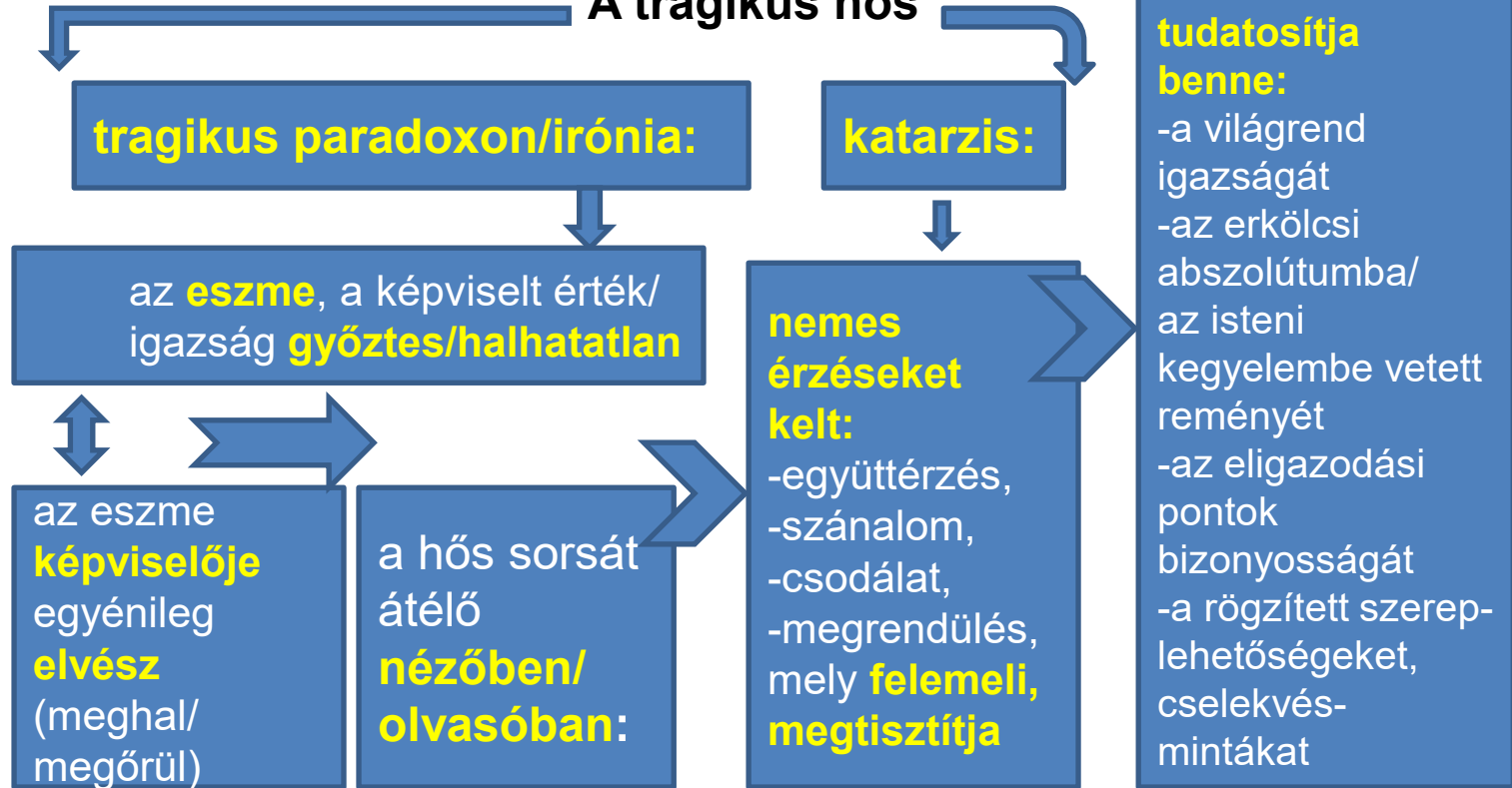
- félreismert helyzet, alternatívák helytelen megítélése
- jó szándékkal elhatározott, mégis téves választás
- rossz döntés, mert a hős hisz:
 - a látszatoknak/cselszövőnek/rágalomnak
- jellembeli hiba (pl. túlzott féltékenység)

ha a tragikus hősnek **nincs igazi vétke**:
a tragikus vétséget vele szemben követik el

A tragikus hős

A tragikus hős

A tragikum/tragikus hős új változatai a 19. századtól kezdődően

- **világképbeli módosulás:**
 - a gondviseléselvű kereszténység eszméjének megkérdőjeleződése
 - „Isten el kell hogy hagyja a színpadot,
de nézőül megmarad még” (Lukács György)
 - a világértelmezések pluralizmusa
- **a tragikum hatásmechanizmusa:**
 - **a drámai költeménybe, regénybe, novellába, modern drámába helyeződik át**
- **a tragikus vétség elveszti kiemelt szerepét:** elhibázott tett vagy különösebb tévedés nélkül bárki kerülhet kényszerítő szituációba, amely csak minimális választási lehetőséget nyújt a számára

A tragikum/tragikus hős új változatai a 19. századtól kezdődően

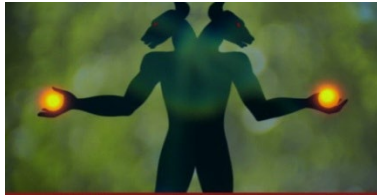
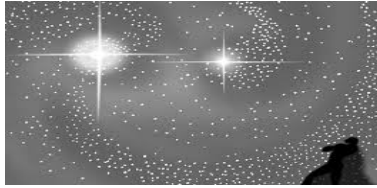
- **a tévedés, a hiba, a bukás lehetősége fokozódik, aránytalanná válik**, szinte végzetes kiszolgáltatottságot okozva egyes szereplők számára, míg mások nyilvánvaló vétségükért sem bűnhődnek
- **a tragikus szituáció, bonyodalom** hétköznapi történetekből, kicsinyes emberi tettekből szövődik
- erkölcsi szempontból **szokványos jellemek** kerülnek szembe egymással
- **nem lehet egyértelműen megítélni**, mi jó vagy rossz, kicsinyes vagy magasabbrendű
- „A tragikus hős bukásához elég lehet az **önkitaljesítés** evidens **akarása**” (Lukács György)
- A modern hős az **alkotó élet, a kiválasztottság kötelességének** teljesítése helyett az **egyéni akarás/szabadság** útját járja, amelynek szükségszerűen vereség lesz a vége.

Kik a hősök/szereplők?

- **tragikus hősök**
- a várkapitány – a **hősiesség** jelképe
- a két ifjú – a **hűség** (és hősiesség)
- költői szerep hordozóiként: a hősi emlékezet fenntartói
- érzelmeik és értékeik:
 - szeretet, ragaszkodás a nevelőhöz, a példához
 - hűség a kereszténységhez, a magyar vitézi életformához
 - ragaszkodás a művészi önazonossághoz, belső szabadsághoz

Szondi két apródja

Melyik szereplő melyik archetípushoz kapcsolható?

• az **Ember** létének/létezésének a négy őselem szerinti **jelképeiként:**

- a levegő – az abszolútum, az égi
- a tűz – az égből fényt hozó
- a víz – a földet megtermékenyítő
- a föld – éghez és vízhez kötődő

→ **Úr**
→ **Lucifer**
→ **Ádám**
→ **Éva**

• az **Ember** világhoz való viszonyulásának ősi **jelképeiként:**

- teremtő-alkotó
 - tagadó-lázadó
 - hit-kétely közt, de állandóan küzdő
 - újjászülető-sokszínű, otthonteremtő
- egymással való szembenállásuk több szintű,
de **egymást kiegészítő ellentétek**

→ **Úr**
→ **Lucifer**
→ **Ádám**
→ **Éva**

Kik a hősök/jelképes szereplők?

Ádám és Éva
különböző szerepekben

- ösférfi (I–III.), ősapa (XV. szín)
- **a lét értelmét kereső hős, az Ember**
- **utazó hős** (álom- és időutazó)
 - múltbeli nevesített történelmi szerepek (IV–X. szín)
 - jelen nem nevesített szerepei (XI. szín)
 - jövő nem nevesített szerepei (XII–XIV. szín)
- fiatal, cselekvő (IV–X. szín)
- egyre öregebb, passzív, szemlélődő (XI–XIV. szín)
- az **Ember – tragédiája**: a tapasztaltak tudásának birtokában kell vállalnia a küzdelmet

- ősnő (I–III.), ősanya (XV. szín)
- kíséző **utazó hős** (álom- és időutazó)
 - változatos, inkább a kor-, társadalom kínálta női szerepek
 - sokszínű, egy színen belül is lehet ellentétes (márkinő – pór nő)
- a segítő **társ: szerelem, költészet, ifjúság jelképe**

**A vívódó ember
kettős természete
két alakban**

**elfogadó
hívő
hinni akaró**

**lázaszó
kétkedő
tudni akaró**

Ki a szereplő?

- **bűnbeeső-bűnhődő-megtisztuló hős**
- mitikus és bibliai archetípusokra épül
- felemelkedő, karrierteremtő polgár romantikus és realista jellemzőkkel
- **boldogságkereső** ember, **utazó** hős
- önazonosságát elvesztő, helyreállításáért küzdő
- **vívódó**, lelkiismeretét megőrző
- csak részben eszményített

- a regény elején és végén
- sorsának megoldása utópikus

**Timár Mihály,
az arany ember**

Kik a túlzással megalkotott Jókai-hősök?

Tímea

- feleség, áldozat
- eszményített
- értékei: külső szépség
erkölcsi érzék

Noémi

- szerető társ, anya
- maga az eszmény
- értékei: harmónia
nyugalom
szeretet
boldogság

Teréza

- Timár számára ő a Példa
- erős lélek
- öntörvényűség
- nemes erkölcs

Krisztyán Tódor

- kalandor
- szerepjátszó
- helyettes halott
- negatív értékek:
 - erkölcstelenség
 - gazemberség
 - züllöttség

Athalie

- rontó, pusztító erő, a Rossz, démoni természet
- negatív értékei:** gonoszság, gyűlölködés, bosszúvágy
rontás, de önpusztítás is
- pozitív érték:** külső szépség

Ki a szereplő?

Olej Tamás, a brezinai bacsa

- bűnbeeső-önbüntető hős
- **különc**
- népi hős
- természetközelség
 - idilli pásztori világban él
 - távol a falutól, társadalomtól
- természetes erkölcsiség
- szilárd, hierarchikus értékrend
- durva külső – érzékeny, gondolkodó lélek
- egyszerű emberből vívódó lázadó, tragikus nagyság

Kik a hősök/szereplők?

- a kisszerű lázadó,
láthatatlan „hős”
 - komikum,
tragikomikum,
groteszk

Kis János
Móricz: Tragédia

- cselekvő, boldogságra vágyó,
felemelkedő, tehetséges ember
- „parasztkarrier”
- a jó és a rossz között
vívódó, bűnbeeső ember
- önteremtő és önfelszámoló hős

Turi Dani
Móricz
Zsigmond:
Sárarany

Kik a hősök/szereplők?

- erős akaratú módos parasztasszony
- áldozatvállaló
- énképe szerint „mártír”
- szegény lány
- szépségéből hasznot húz

Takács Erzsi

Móricz Zsigmond: Sárarany

Bora

Móricz Zsigmond: Sárarany

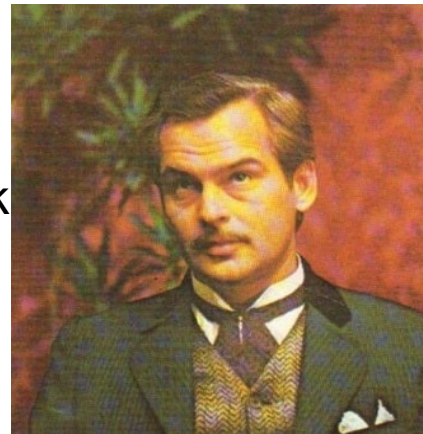
Kik a hősök/szereplők?

- az **utazó**, kalandszerető
Ezeregyéjszakai hős,
a **minta**

- álmodozó, merengő, emlékező
- passzív figura
- a boldogságot az eltűnt múltban keresi
- emlékeiben utazik

Krúdy Gyula:
Szindbád

Kik a hősök/szereplők?

- **utazó** szereplő
- a nagy romantikus antihősök hétköznapi változata
- szüleivel együtt **rejtőzködő** életet él
- sorsukra nincs megoldás
- kalitkába zárt galambok

Pacsirta, Vajkay Ákos és felesége

Kik a Varju nemzetség fontosabb történelmi szereplői?

Bethlen Gábor

Bethlen István

I. Rákóczi György

II. Rákóczi György

fikciósan elrajzolt figurák,
politikai stratégiájuk különbsége hangsúlyozódik

Kik a hősök/szereplők?

- **különc hősök**
- természetközelség
- állandó **küzdelem**
- hűség, elvi szilárdság
- építés, otthonteremtés
- ragaszkodás a szülőföldhöz

- szépség, ártatlanság
- határozatlanság
- szenvedés

Varju Miklós, János, Gáspár, Jankó (Varju nemzetség)

Basa Anna

Kik a hősök/szereplők?

- hierarchiára épülő katonai alreál iskola – világmodell
- valószerű, de önmagukon túlmutató szereplőkkel

Ottlik Géza: Iskola a határon

Kik az Ottlik-hősök/szereplők?

- **lázadó hős; elbeszélő – E/3.**
- erkölcsi normák: menekül, de megért és vállal
- néma gyermeknek is értse meg az anyja a szavát

a három jó barát

Medve Gábor

Both Benedek

- **nem lázadó hős; elbeszélő – E/1.**
- kompromisszummal próbálkozó
- erkölcsi normái nem engedik a hatalom közelében maradni

- **kérdező hős**

Szeregy Dani

Kik az Örkeny-hősök/szereplők?

- **hatalmaskodó**
- kitűnő manipulátor
- bomlott idegzetű zsarnok
- a háború **áldozata**
- **áldozat**, aki a vitális értékekért feladja méltóságát, **hatalmát**
- menekülő figura
- végül radikális, értelmetlen tett

Varró őrnagy

Tót Lajos

komikum – groteszk – abszurd

Örkény István: Tóték

„Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”

Köszönöm a megtisztelő figyelmet.

Szövegek

- <https://www.holmi.org/1990/12/kocziszky-eva-antik-es-modern-az-antigone-ertelmezes-tipusai>
- https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/3701/slice_6_.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- https://www.russianstudies.hu/docs/Dukkon%20%C3%81gnes_H%C5%91s%C3%B6k%20%C3%A9s%20antih%C5%91s%C3%B6k.pdf
- <https://mek.oszk.hu/00900/00914/html/madach15.htm>
- <http://madach.hu/old/tanulmanyok/SzimposiumXIII/biroz.htm>
- <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ESTERHAZY/esterhazy00056/esterhazy00063/esterhazy00063.html>

Illusztrációk:

- <http://www.helloesztergom.hu/blog/2017/08/21/arany-emlekev-a-het-balladaja-szondi-ket-aprodja/>
- <https://jozsefvaros.hu/program/1836/-martsa-piroska-eloadasa-az-ember-tragediaja-ii>
- <http://irodalomok.webab.hu/2016/11/24/szinek-helyszinek-szereplok-madach-imre-az-ember-tragediaja-cimu-muveben/>
- <http://garaitimi.hu/2012/01/26/jankovics-marcell-az-ember-tragediaja-magyar-rajzfilm-1988-2011/>
- https://femina.hu/hazai_sztar/az-aranyember-szereplok/
- <https://www.youtube.com/watch?v=ucVV81uWkHE>
- <https://www.antikvarium.hu/konyv/krudy-gyula-szindbad-22169>
- http://www.boldogsag.net/index.php?option=com_content&view=article&id=23544:kis-janos-tragediaja&catid=1302:a-teljes-elet-poezis-es-boelcselet&Itemid=986
- <https://moly.hu/konyvek/moricz-zsigmond-sararany>
- <https://kritikustomeg.org/szereplo/8305/pacsirta?p=127549>
- <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=068577>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Bethlen_G%C3%A1bor
- <https://moly.hu/konyvek/kos-karoly-varju-nemzetseg>
- <https://kepregenydb.hu/kepregenyek/varju-nemzetseg-2705/32341/>
- <https://www.jegy.hu/program/ottlik-gezaiskola-a-hataron-8044/>
- http://orkenyistvan.hu/szinhaz_totek_magyar
- <https://magyar.film.hu/filmhu/magazin/totek-a-teton-dobozolnak.html>

Források